

SINH HOẠT VĂN HỌC

Xem bộ phim **LÃ BẤT VI** nghĩ về lịch sử, dã sử

và nghệ thuật

♦ **Ths. Phùng Hoài Ngọc**

Tần Thủy Hoàng lên ngôi kết thúc giai đoạn cuối của thời Chiến Quốc, đánh dấu cột mốc quan trọng của lịch sử Trung Hoa. Từ đây, thời cổ đại chấm dứt - giai đoạn sơ kỳ phong kiến đã hoàn thành sứ mệnh - Trung Quốc chuẩn bị tiến vào thời kỳ phong kiến hoàn chỉnh nghìn năm trung cổ.

Chính sử Trung Hoa chỉ chép vài dòng về nhân vật Lã Bất Vi, coi Lã Bất Vi là nhân vật phụ. Nhưng dã sử thì lưu truyền nhiều mẫu chuyện về nhân vật đặc biệt này. Không ai chứng minh hay bác bỏ được những câu chuyện dã sử. Dân chúng thường chấp nhận dã sử hơn chính sử, phần vì dã sử trình bày sinh động hấp dẫn, nghe có lý hơn những trang sử tóm lược, khô khan và thiên vị do các quan chức chuyên nghiệp viết theo hướng có lợi cho vua chúa đương thời. Người kể dã sử đã phát huy khả năng thẩm mỹ vô cùng lợi hại của *thuật kể chuyện và miêu tả* (nghệ thuật văn chương) để góp phần bổ sung cho chính sử.

Ngày nay, người Trung Hoa tiếp tục sử dụng nghệ thuật điện ảnh với cảm hứng nhân văn chủ nghĩa, đặc biệt hấp dẫn để tái hiện lịch sử và thổi vào đó những tư tưởng hiện đại của mình. Thực ra, ngay từ thời nhà Minh, ông La Quán Trung đã viết truyện Tam quốc diễn nghĩa chẳng phải với tư cách nhà viết sử mà là nhà nghệ sĩ. Phim Lã Bất Vi được dựng lên để trình bày tấn bi kịch của một chính khách phong kiến, cũng là bi kịch của một nhà buôn.

Một số phim về Tần Thủy Hoàng cũng xây dựng theo kiểu bi kịch, chẳng hạn bi kịch tình yêu của Doanh Chính với A Phòng. Trong những phim ấy, nhân vật Lã Bất Vi rất mờ nhạt. Đến bộ phim này, lần đầu tiên Lã Bất Vi xuất hiện với tư cách nhân vật chính, còn các nhân vật khác lại bị mờ nhạt quá đỗi. Những sự thiên lệch như vậy làm cho bộ phim khó đạt được tầm vóc sử thi (Trong tiểu thuyết sử thi hoặc phim sử thi, mọi nhân vật phải được miêu tả khách quan, không thiên lệch, cố gắng đúng như vị trí của họ trong lịch sử). Bộ phim Lã Bất Vi đã lướt qua những nhân vật quan trọng như Doanh Dị Nhân, Lí Tư, Triệu Cao, Lao Ai, Bình Nguyên Quân

Tể tướng Bình Nguyên Quân là một chính khách lỗi lạc nước Triệu (Trong Truyện Kiều, thi hào Nguyễn Du cũng không quên nhắc đến vị này. Khi Từ Hải và Thúy Kiều gặp gỡ, trao đổi tâm tình ở Châu Thai: *Từ rằng: Lời nói hữu tình. Khiến người lại nhắc đến Bình Nguyên Quân. Ấy là Từ Hải khen Kiều có đức hiếu khách như nhân vật Bình Nguyên Quân vậy*).

Lao Ai là một thái giám xảo quyệt nhưng trong phim giống một kẻ lưu manh côn đồ. Lí Tư, một nhân vật kiệt xuất, sau làm tể tướng thay thế Lã, cũng chỉ được miêu tả như một kẻ phản thầy v.v... Doanh Dị Nhân (thường gọi là Công tôn Dị Nhân - trong bộ tiểu thuyết lịch sử Đông Chu Liệt Quốc của Phùng Mộng Long) là một hoàng tử xấu xí, ngờ nghệch nhất trong số hàng chục hoàng tử họ Doanh, đã bị đưa đi làm con tin nước Triệu. Dị Nhân không đến nổi bệ rạc như bộ phim đã xây dựng, y cũng có những toan tính nhất định. Khi đã giành được ngôi vua Tần, y tin tưởng tài kinh bang tế thế của Lã Bất Vi mà giao quyền cho Lã làm tướng quốc. Dị Nhân làm như vậy là đúng đắn. Lã Bất Vi đã làm trọn sứ mệnh lịch sử, dọn đường, chuẩn bị đủ mọi điều kiện cho Tần Vương Doanh Chính tung hoành dẹp tan sáu nước Hàn, Triệu, Tề, Sở, Ngụy và Yên rồi phế hãn vua bù nhìn Chu hoàng đế để lên ngôi thống nhất đất nước. Các nhà viết sử đời sau không thích ghi công lao cho họ Lã nên đã phớt

lờ ông ta, nhưng đã sử dụng lại, văn nghệ sĩ bỏ công viết lại lần nữa, để "uốn nắn" chính sử vậy.

Là con của một nhà buôn có tiếng ở nước Yên, để vợ lại quê nhà, Lã lên đường sang nước Triệu, phần vì mộ tiếng Bình Nguyên Quân, phần vì cần tìm hiểu thị trường mới. Lã buôn ngựa tốt, tơ lụa, châu ngọc - toàn những thứ mà Lã biết giới quý tộc giàu có quen vùng tiền qua cửa sổ rất thích. Lã cũng có năng khiếu và ưa thích học thuật văn chương, lịch sử, triết học. Còn môn chính trị, không cần học nhưng Lã có sẵn năng khiếu gắn liền với kinh tế. Theo ngôn ngữ Trung Hoa chữ "kinh tế" là cách nói rút gọn của "kinh bang tế thế". Theo đó, làm *kinh tế* nghĩa là trước hết phải nghĩ đến người (tế thế), chứ không phải chỉ nghĩ đến cái lợi nhuận cho riêng mình, vậy *kinh tế* gắn liền với *chính trị*. Đó là tư tưởng tiến bộ rất sớm của người Trung Hoa cổ đại. Về sau, chữ "kinh bang tế thế" chỉ được dùng nói về công việc chính trị - tách rời kinh tế, như vậy là lệch lạc. Trải qua lặn lội thương trường, Lã biết rằng nếu nắm được quyền lực thì nghề buôn mới phát đạt, lời lãi vô hạn. Vì thế Lã quyết làm một chuyến buôn lớn nhất - đã sử dụng là "buôn vua" chính sử bỏ qua sự kiện này). Lã có óc phân tích thời cuộc, biết rằng thế mạnh sẽ nghiêng dần về nhà Tần, vậy cần phải ủng hộ kẻ mạnh.

Lã ném hết tài sản lớn vào chuyến buôn cuối cùng của cuộc đời. Bao nhiêu nỗ lực, bôn ba qua mấy nước, thủ đoạn quen thuộc nhất của Lã là tặng quà, đủ mọi thứ quà từ châu báu tới mỹ nữ. Món quà quý nhất đem tặng cho công tôn Dị Nhân là cô nhân tình Triệu Cơ - một vũ nữ tài hoa nước Triệu. Trong nhiều năm gian nan mưu bá đồ vương, cái bị kịch day dứt Lã khôn nguôi là tình yêu chân chính, thiết tha, chung thủy của nàng Triệu Cơ. Lã Bất Vi là một điển hình "nam tử Hán", trải qua nhiều người đàn bà nhưng chỉ có một "hồng nhan tri kỷ" - người ấy là Triệu Cơ. Lã luôn luôn bị giằng xé giữa hai đối cực: tình yêu và sự nghiệp. Đây là dòng mạch chính của

bộ phim. Phần chót, các nhà làm phim đã chọn một kết thúc lãng mạn - một đám cưới tổ chức trong lãnh cung, chỉ có cô dâu chú rể tóc đã bạc với ly rượu hợp cẩn là một chén thuốc độc. Trước khi qua đời, Lã Bất Vi còn làm được một công trình khoa học lớn - chủ biên bộ sách *Lã Thị Xuân Thu* (nghĩa là: *Lịch sử chính thống thời Xuân Thu do họ Lã biên soạn*). Thời họ Lã là thời Chiến Quốc 455-221 trước C.N, đi sau thời Xuân Thu 770-455 tr. C.N). Bộ sách này tổng kết các thành tựu tư tưởng triết học, chính trị của bách gia chư tử và lịch sử nhà Chu thời Xuân Thu. Cách đánh giá lịch sử theo quan điểm của Lã Bất Vi. Mục đích của sách là giúp cho Tần Thủy Hoàng đúc kết kinh nghiệm những bài học quá khứ mà cai trị đất nước. (Nhưng uống công họ Lã, Tần Thủy Hoàng đã liệng bỏ tất cả sách vở tiền nhân vào sọt rác, thậm chí còn "đốt sách chôn nho". Kết cục thảm hại của con trai Tần Thủy Hoàng sau này đã chứng minh điều đó). Nhưng cuốn sách của Lã Bất Vi vẫn còn lại như một thành tích của nền văn hóa Trung Hoa cổ đại. Suốt hai nghìn năm qua, thiên hạ còn bàn tán nhiều về nhân vật Lã Bất Vi, kẻ chê người khen. Văn nghệ sĩ làm phim cũng đã bộc lộ quan điểm nhân văn theo cách của mình.

(Trong bộ phim do Trung Quốc chế tác đang được chiếu ở Việt Nam, diễn viên nổi tiếng Trương Thiết Lâm đóng khá tốt vai trò Lã Bất Vi. Nữ diễn viên Ninh Tĩnh đóng Triệu Cơ cũng khá đạt. Cặp diễn viên này phải đảm nhận hai nhân vật bị kịch phức tạp nhất của bộ phim).

Khán giả Việt Nam đều ước ao nước ta có những bộ phim tầm cỡ đó. Lịch sử nước ta cũng có một bề dày. Sự phong phú và phức tạp của lịch sử nước nhà sẽ thừa dất dụng võ cho các nhà tiểu thuyết và các nhà làm phim □